

Recenzii

Henri Stahl

Bucureștii ce se duc, ediția a III-a,
Iași, Editura Do-minoR, 2002, 181 p.

Cu scuzele de rigoare în fața cunoscă-torilor nesociologi și al sociologilor, facem precizarea că Henri Stahl a fost tatăl reputatului sociolog H. H. Stahl. Henri Stahl s-a născut la București în anul 1878. A făcut studii de istorie și drept, fiind elev și colaborator al lui Nicolae Iorga.

Pentru cunoașterea personalității celui ce a fost Henri Stahl se impun a fi menționate două din meritele sale incontestabile:

a) este inventatorul sistemului românesc de stenografie, devenit oficial sistemul românesc din 1941;

b) este inventatorul grafologiei și al expertizei grafice, pe care a introdus-o în România. Așa cum vom putea observa din parcurgerea lucrării sale despre București – lăsând la o parte unele aprecieri subiective – autorul este un fin observator al vieții sociale urbane.

Se cuvine a fi menționat faptul că a III-a ediție a cărții a apărut datorită amabilității profesorului Paul Stahl – nepotul autorului care a pus la dispoziție fotografiile făcute de H. Stahl la începutul secolului. Cele 23 de fotografii prezentate în ultima parte a cărții înfățișează o multitudine de aspecte ale vieții sociale din orașul București, reușind prin valoarea lor de document să ne pună în fața unui oraș pe care nu-l mai avem așa cum a fost, dar pe care putem, într-o anumită măsură, să ni-l imaginăm.

Societatea funcționează după anumite legi și are o tradiție care cunoaște schimbarea. Fraza „Cu multe bulevarde, nefolositoare imitație pariziană, care răscolesc fără milă pitoreștile cartiere bătrânești, cu mania alinierii militărești a străzilor, cu dărâmarea pe rând a hanurilor, a caselor vechi ro-

mânești, spre a le înlocui cu pedante clădiri imitate după cele mai lipsite de gust arhitecturi apusene, dispar zi de zi, urmele trecutului Bucureștilor” (p. 9) ne pune în fața unei personalități care abordează o multitudine de aspecte ale lumii bucureștene din vremea sa: tradiția, problematica complexă a sistematizării, viziunea despre case și hanuri. Din perspectivă urbanistică alinierea caselor vechi românești nu este un demers tocmai fericit, pe care l-a văzut autorul, după cum același lucru se poate spune și despre noile bulevarde care astăzi au început să devină mai puțin funcționale. În schimb observațiile despre construcțiile sfinte își păstrează – din anumite puncte de vedere – și astăzi valabilitatea spre regretul nostru. Și aceasta atât față de ceea ce se petrece vis-a-vis de instituția reprezentativă a credinței ortodoxe, cât și față de spațiul construit în general; descris parecă cu părere de rău: „Bisericele prea vechi, ridicate de evlavia domnilor temători de Dumnezeu, și care, cu puțină pietate, s-ar fi putut păstra în întreaga lor severă și armonioasă frumusețe, cad în serie și se dărâmă” (p. 9).

Henri Stahl face referiri la gravură și fotografie pe care le vede ca pe niște adevărate mărturii despre evoluția Bucureștiului, cu rol esențial în trecerea orașului prin istorie: „Păstrarea amintirii prin gravură a fizionomiei vechiului București ar trebui să fie titlurile de noblete ale orașului, un fel de galerie de tablouri ale strămoșilor, iar Primăria ar trebui să-și pună mândria în a îmbogăți tot mai mult colecția de vederi, arătând Bucureștii în normală și sănătoasă evoluție. Vechiul local istoric al Adunării Deputaților, făcut din câteva chilii ale călugărilor Mitropolitici, s-a dărâmat fără să fie fotografiat; nu cunosc fotografii arătând cursul Dâmboviței înainte de canalizare; nu cunosc fotografii ale cartierelor distruse de noile bulevarde” (p. 10).

Observația lui H. Stahl cu privire la necesitatea păstrării istoriei orașului prin intermediul imaginii este nu numai valabilă

dar și necesară: „Cred că – nu ar trebui să se dărâme casă, să se alinieze stradă fără obligativitatea fotografierii înainte și după prefacere, ca să se poată urmări, an cu an și zi cu zi, înfrumusețarea orașului ori vinovata distrugere a urmelor trecutului neajunse încă la ceasul fatalei pieri” (p. 10). Constatarea de natură socială a lui H. Stahl cu privire la comportamentul bucureșteanului și al provincialului în Capitală este nu numai adevărată – în mare parte, dar este și plină de semnificații pentru modul cum se raportează individul la spațiul urban. Cum poți deosebi pe dată, în Capitală, pe un provincial de un bucureștean? Foarte ușor: cel dintâi privește tot pe sus, pe la mansardele caselor și merge încet, plictisit, căscând gura cu ceasurile în fața „monumentelor”..., cel de-al doilea aleargă grăbit după afaceri...” (p. 15).

În referirea la Scăricica și La baie la „tir” H. Stahl reușește pe un spațiu restrâns să descrie cu acuratețe și un deosebit talent al observației o serie de comportamente sociale specifice unor grupuri de persoane care frecventează cele două spații.

Prin descrierea pe care o face la „șosea” în ziua de Sf. Ilie autorul pătrunde în atmosfera socială a vremii, ne redă comportamentul categoriilor sociale în diverse perioade atât ale verii cât și ale anului. Astfel în lunile călduroase „High-lifful e fugit peste graniță, și-și drege stomacul la Vichy, Aix-les-Bains și Carlsbad, ori își plimbă luxul vinovat în Svitera, Norvegia vorbind pe acolo românește ca să nu-i priceapă chelnerii...” (p. 43) și în București rămân „...cei umili și necăjiți și-și plimbă invidia la Șoseaua boierilor, acaparând-o Duminica” (p.44). Modul de raportare la diverse grupuri sociale nu se oprește aici, el fiind descris cu amănunte în continuare: „Curioasă e inegalitatea de tratament ce se observă la noi până și în aleile aceleiași plimbări: am văzut halul mizerabil în care se află Șoseaua Jianu pe unde vin în oraș carele țăranilor. Singura parte perfect îngrijită, adevărata „Șosea”, e

aleea echipajelor și automobilelor: stropită din cinci în cinci minute, perfect nivelată, a fost..., petrolată, și azi e așternută cu mozaic de pietre...” (p. 51). Paradisul slujnicilor și al servitorimii este Cișmigiul „minunata grădină, datorată lui Vodă Știrbei...” (p. 61).

Pentru vremea aceea este relevantă descrierea pe care autorul o face cu privire la publicul vizitator și la îndeletnicirile sale frecvente „singura atracție a grădinii pentru acest public special este taraful de lăutari ce cântă la „Buturugă”, grosolană imitație în ciment a unui trunchi de copac, în scorbura căruia se debitează bere, țuică și limonadă gazoasă” (p. 63). De ce nu mai există astăzi Buturuga? Pentru că reprezenta o „grosolană imitație” sau pentru alte motive știute de administrația centrală a Capitalei. Este o întrebare pe care o adresăm deopotrivă administratorilor din Primăria Capitalei precum și celor care se ocupă de amenajarea urbană a Capitalei.

Dacă rămânem în domeniul administrației atunci merită amintit pasajul care face o descriere a unor servicii, ce se aseamănă izbitor de mult cu starea lor în prezent.

„Un zgomot de papuci pleoscăind peste picioare goale mă face să mă întorc. Era o grădinăreasă cu mătura mare pe spate mergând agale, târând picioarele și trăgând în piept tutun. Iar, când, ceva mai încolo, s-a apucat să măture, ai fi jurat că e bărbat, atât de încet și alene plimba funcționărima primăriei prin praf Târnuțului” (pp. 68-69).

Radiografia celor care lucrează nu se oprește aici scoțând în evidență și starca unor oameni care deși lucrau nu o duceau deloc bine: „Seara mai ales când urlă sirenele fabricilor și lucrătorii rău hrăniți, pândiți de creditorii lor, olteni și bragagii, scapă de munca lor istovitoare, e negru podul gării de oameni oboșiți. Plecați în grabă din fabrică, sunt plini de praf de cărbune depus adânc peste sudoarea muncii, au păstrat hainele cu care au lucrat toată ziua” (p. 75).

Prin descrierea mahalalelor H. Stahl prezintă viața din București în complexitatea

sa, abordând deopotrivă probleme legate de: cârciumi, barierele bucureștene, viața politică, situația oamenilor în vârstă, mahalagii, negustori etc. Fiecare grup social are o succintă descriere. Relevanța au toate dar le-am selectat pe cele apreciate de noi ca fiind mai importante. Astfel se vorbește despre „...drepturile electorale și politica de partid, atât de puternică încât învie chiar și morții în timp de alegeri...” (p. 84); „bărbierii și băcanii, oameni importanți în mahala, merg în fruntea progresului” (p. 89). H. Stahl descrie printre multe altele un tip social foarte des întâlnit în acele timpuri și anume... cârciumarul mahalalei – care „...e absolut ostil ideilor de civilizație și igienă. Din invențiile moderne n-a adoptat decât următoarele trei: falsificarea băuturilor spirtoase, gazul aerian, un gramofon! Încolo, cârciuma adevărată de mahala a rămas aceeași ca acum o sută de ani...” (p. 93).

Încărcate de un pitoresc aparte sunt și descrierile unui schit de călugări din mijlocul Capitalei, precum și parcurgerea Căii Văcărești cu un rafinat simț al observației și al unei descrieri fine.

În materialul „Spre ziuă în București” H. Stahl continuă descrierea oamenilor și a activităților desfășurate de ei. H. Stahl face referire atât la „...gâlgâitul vesel și cam batjocoritor pentru ordonanțele Primăriei, al fântânilor lăsate să curgă zi și noapte de frica înghețului”... cât și la faptul că „...la un depozit de lemne, un bătrân și-a început munca grea și monotonă, ajutat de baba lui...” (p. 130).

H. Stahl ne arată, pe scurt, și care au fost cauzele obiective care au stat la baza procesului de nivelare ce s-a petrecut în unele părți ale Bucureștiului, nu fără a semna și unele din pierderile irecuperabile „...se îngroapă și picr oameni, clădiri, monumente, se îngroapă dealuri străvechi, se îngroapă strat cu strat până și pământul pe care călcau strămoșii” (p. 137).

Un observator social de finețe se dovedește a fi fost H. Stahl și atunci când

face o incursiune „prin cimitirul Bellu, Dumineca, descriind tipuri de oameni, comportamente, stări sufletești etc.

Lucrarea *Bucureștii ce se duc* a lui H. Stahl are meritul de a ne conduce deopotrivă prin spațiul fizic precum și prin spațiul social al Bucureștiului de altădată, constituind – și astăzi – un model de analiză a fenomenului urban în complexitatea sa. Observația rafinată a comportării oamenilor, descrierea stării fizice a orașului, prezentarea situației sociale a lucrătorilor lui etc., precum și alăturarea celor 23 de imagini fotografice ale clădirilor reprezentative din Capitală, sunt repere importante care arată importanța sa pentru cei care sunt interesați de istoria urbană cât și de istoria socială a Bucureștiului.

Trăilă Cernescu

Manuela Boatcă

From Neoevolutionism to World-Systems Analysis – the Romanian Theory of „Forms without Substance” in Light of Modern Debates on Social Change, Leske + Budrich, Opladen, 2003

Prilejul pentru scrierea acestor rânduri ne-a fost oferit de apariția, anul acesta, în Germania – dar în limba engleză – a cărții Manuelei Boatcă, *From Neoevolutionism to World-Systems Analysis – the Romanian Theory of „Forms without Substance” in Light of Modern Debates on Social Change*. Sub un titlu cu largă vocație academică și cu un accent pus pe latura metodologică nu se ascunde o „nobilă inutilitate”, ci o dublă provocare, legând, cum rar se face, o componentă teoretică de una pragmatică. Intenția noastră este aceea de a urmări, pe cât posibil, firul amândurora.

Într-un fel, știința occidentală a secolului al XIX-lea, destul de necoaptă și timidă pentru a intra în miezul lucrurilor, dar în același timp destul de anxioasă pentru a cădea pradă unui empirism excentric, a compromis *evoluționismul*. Căzută, decăzută, prăfuită, într-un